

Ocene in poročila o publikacijah in razstavah

Ostale publikacije

Metka Bukošek, Ivanka Zajc-Cizelj, Šolski sveti 1864-1941, Publikacije Zgodovinskega arhiva v Celju, (Inventarji 7), Celje 1996, 104 strani

Drobna publikacija regionalnega arhiva v knežjem mestu je primer, da zavzete lokalne tematske obravnave prinašajo vseslovenske rezultate. S primorske strani se lahko na primer spomnimo na take (razstavne) arhivske raziskave preimenovanj krajev, šolskih praznovanj ali zadružnih domov, sedaj pa je pred nami inventar šolskih svetov. Tega je - sedaj to vemo - napovedovala v predzadnjih Arhivih (XVII / 1994, str. 69-73) razprava mag. Ivanke Zajc-Cizelj. V inventarju je razprava objavljena kot predstavitev *razvoju inštitucije*, ki sodi k upravi, vsebinsko pa je omejena na šolstvo in tako precej ožja od sicer precej bolj pestrih širših upravnih institucij. Razvoj institucije zaključujejo *krutki historijati štirih ustvarjalcev* (Mestni šolski svet Celje s pred njim delujočim šolskim konkurenčnim odborom in Okrajni šolski sveti Brežice, Kozje in Sevnica), ki so se po letu 1927 imenovali šolski odbori.

Temu slede *sežeti historijati fondov*, ki jim sledimo od poplave leta 1954 naprej, in v njih izvemo, da so poleg gradiva Mestnega šolskega sveta Celje in Okrajnega šolskega sveta Brežice od preostalih dveh fondov ohranjeni le fragmenti. Tako je naslov inventarja vseeno malo preširok, saj predstavlja gradivo naštetih štirih (ohranjenih) okrajnih šolskih svetov, ne pa tudi krajnih (ali moderneje) krajevnih šolskih svetov. Ti pa so obravnavani v omenjenem uvodnem široko zastavljenem zapisu o šolskih svetih in šolskih odborih, ki smo ga lahko le veselili.

Osrednji del inventarja je *tristolpčni popis gradiva* (leto - signatura - naziv arhivske enote), ki predstavlja kronološko popisano gradivo in takó tudi urejeno po arhivskih škatlah. Dvoštevilkna signatura predstavlja tako številko arhivske škatle in številko arhivske enote. Naziv arhivske enote pa nam preko oznake vrste gradiva kdaj sporoča tudi kaj o vsebini. Raziskovalec si želi predvsem vsebinsko bogato označbo arhivske enote, zato so kdaj oznake preveč skope (prejeti dopisi, varia, korespondenca), kdaj že iz vrste gradiva lahko sklepa o vsebini, kdaj pa ga razveseli priza-

devno posebej pripisana vsebina (npr. število šolobiskujočih deklic 1868/69 ali višina davka). Po svoji preseneča zvestoba kronološkemu principu, saj je bila "najvažnejša kategorija arhivskega gradiva (zapisniki svj)" Mestnega šolskega sveta Celje leta 1987 restavrirana v Arhivu Slovenije. Tako bi lahko ostali kar skupaj, popis bi bil krajši, lahko pa bi take dve ali tri škatle gradiva spodbudila tudi kakšen bolj zahteven pristop k vsebinskemu popisovanju tovrstnega gradiva.

Eni škatli *Šolskega konkurenčnega ulbora* (Celje) 1864-69 sledi 23 škatel gradiva *Mestnega šolskega sveta Celje* 1869-1918 in temu še škatla gradiva istega fonda med letoma 1919 in 1941, ki pa je vključena med gradivo tedanje mestne občine. Raziskovalca to prav nič ne moti in le vesel je, da dobi v inventarju celovito vsebinsko informacijo o tovrstnem arhivskem gradivu o šolstvu. *Okrajni šolski svet Brežice* obsega tudi 23 škatel (1869-1941), *Okrajni šolski svet Kozje* šest škatel (1869-1914, 1920) in *Okrajni šolski svet Sevnica* tudi šest škatel iz časa do leta 1925.

Vsebinu gradiva je rezultat pristojnosti ustvarjalca gradiva, zato je tu veliko podatkov o učiteljskih mestih, financiranju šol, učnih olajšavah za učence, o knjižnicah, vrtcih, statutih šol, verouku in sporih med učitelstvom. Najdemo pa tudi učiteljske prisege, alkoholizem, kršitev telesne nedotakljivosti, dopise krajnih (krajevnih) šolskih svetov in kup statistike. Nekaj tega predstavlja tudi enajst objavljenih dokumentov v likovnih prilogah. Med bolj šolskimi je tudi ena arhivarska: prošnja za izplačilo zaostale plače, ki jo je kaplan in bivši katehet Anton Aškerc (poznejši mestni arhivar ljubljanski) naslovil leta 1884 na Okrajni šolski svet Kozje, v prepričanju, da se ta svet "brigu in puteguje za mir, ki iščejo svojih pravic."

Posebej dobrodošli bodo lahko raziskovalcu kar preveč sumarno predstavljeni popisni listi učiteljev (s podatki o izobrazbi, šoli in plači) ali pa dosjeji in personalne mape učiteljev, ki morda kar kličejo k (delni) objavi. Prav to - popis z (delno) objavo vira - nam lahko ponuja kot izziv za podrobnejšo vrsto inventarja primer objave arhivske zapuščine Petra Grassellija (M. Drnovšek) pred skoraj poldrugim desetletjem. Vsekakor je celjski inventar *Šolski sveti 1864-1941* z razkritjem vsebine dovolj mikaven za razisko-

valce šolske preteklosti, da jih bo spodbudil za uporabo urejenega gradiva predstavljenih fondov. K temu lahko še pripomore *krajevno* (tudi z nemškimi krajevnimi imeni) in *imensko kazalo*. Kazala bi bila ob še nekoliko podrobnejšem popisu gradiva seveda obširnejša, tako pa gradivo vsebuje podatke za marsikatero šolo in učitelja, čeprav ni posebej naveden.

Avtorici sta s predstavitvijo zvečine rokopisnega gradiva v tujem jeziku (nemščini) in pisanega s tujo pisavo (gotico) opravili dobro delo v korist raziskovalcem (posebej šolske) preteklosti področja od Savinje do Save. Njuna predstavitev šolskih svetov pa je z obravnavo zakonodaje in razgrnitvijo vsebine gradiva zanimiva tudi za druge slovenske pokrajine.

Branko Šuštar

Dragan Matić: Kulturni utrip Ljubljane med prvo svetovno vojno (Kulturne in družabne prireditve v sezonah 1913/14 - 1917/18), Gradivo in razprave 15, Ljubljana 1995, 374 strani

Konec leta 1995 je Zgodovinski arhiv Ljubljana izdal nekoliko predelano magistrsko nalogo v arhivu zaposlenega arhivista Dragana Matića o kulturnem življenju Ljubljančanov tik pred in med prvo svetovno vojno.

Že ob ogledu kazala vsebine je videti, da je avtor delo zasnoval precej široko. Potrudil se je zajeti vsa področja duhovne kulture, vmes pa je spretno vpletel še politične elemente, saj je, kot je sam navedel, "politika bila in je del kulture".

Gradivo za nalogo je Matić črpal predvsem iz časnikov in časopisov takratnega časa. Za kar najpopolnejšo sliko dogajanja pa je moral poseči tudi po arhivskih virih, memoarski literaturi in pa seveda strokovnih delih, ki pa večinoma obravnavajo le posamezna področja kulture.

Množica podatkov, ki jih je Matić zbral, bi integnila pri sestavljanju sinteze predstavljati določen problem. Zato se je poslužil precej enostavnega in preglednega sistema. Če odštejemo uvod in zaključek, je delo razdelil na pet poglavij, od katerih vsako predstavlja posamezno kulturno sezono. Poglavje se deli naprej na nek krajši uvodni del, ki omeni pomembnejše dogodke tega časa, nato pa sledi 12 razdelkov - za vsak mesec sezone (ki je trajala od 1. septembra do 31. avgusta) po eden. V okviru posameznega meseca so prireditve razdeljene najprej glede na prireditelja, ki je bil lahko društvo ali institucija. Društvene prireditve obravnava naprej po svojem značaju (kulturno-umetniške prireditve, predavanja, kulturno-zabavne ter družabno-zabavne prireditve), insti-

tucionalne pa glede na institucijo oz. umetnostno zvrst, kateri je namenjena (gledališke predstave, kinematografske predstave, koncerti in ostalo). Po takem podrobnem pregledu prireditev sledi še povzetek in analiza celotne sezone; v glavnem so podatki o prireditvah predstavljeni številčno (tudi procentualno), s tabelami in grafi. Predstavljeni so še deleži glede na posamezne kulturno-politične skupine (liberalci, klerikalci, socialdemokrati in ostali) in deleži po zvrsteh društev (politično-prosvetna, ženska, telovadna, stanovska, kulturno-umetniška, narodno-obrambna, društva za družabnost in zabavo). Posebej so predstavljene tudi institucionalne prireditve: te so pripravljale slovenske institucije, nemške institucije, državne institucije ali kakšne druge, npr. Cecilijino društvo.

Po taki obdelavi posameznih sezon sledi zadnje poglavje: Zaključek in primerjalna analiza sezon 1913/14, 1914/15, 1915/16, 1916/17 in 1917/18. Tudi ta pregled je bogato opremljen z grafi, ki omogočajo hitro informacijo in primerjavo podatkov glede na posamezne sezone in prireditelje. Že bežen pogled nanje pove, da je bil upad vseh vrst kulturnih prireditev v sezonah vojnih let ogromen. Avtor ugotavlja, da dosega sezona prvega leta vojne (1914/15) le 12,9% števila prireditev predvojne sezone, sezona 1915/16 že 29,4%, sezona 1916/17 37,8% in zadnja sezona v vojni (1917/18) 40,2%. Leta 1918 je bil torej kulturni utrip Ljubljane za več kot polovico "slabši" od sezone tik pred vojno. Avtor sklene poglavje z mislijo, da je začetek vojne "Slovenec našel v medsebojnem zagriženem strankarskem boju", ob koncu vojne pa je oživel stari duh sloge, vendar žal ne za dolgo.

Kdor bo vzel pričujočo publikacijo v roke, se bo zagotovo strinjal, da je rezultat potrpežljivega zbiranja in obdelovanja podatkov. Ljubljančani smo končno dobili delo, ki podrobno predstavlja kulturno življenje našega mesta med prvo svetovno vojno. Raziskovalci, vsi vedoželjni in seveda tudi mi arhivisti ga bomo gotovo pogosto vzeli v roke.

Marjana Kos

Mateja Jeraj, Slovenski sindikati in socialna politika 1945-1950, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1995, 234 strani

Med objavljene magistrske naloge delavcev Arhiva Republike Slovenije, ki jih je le-ta založil in izdal v letu 1995, sodi tudi knjiga arhivistke za gradivo družbenopolitičnih organizacij Mateje Jeraj z naslovom *Slovenski sindikati in socialna politika 1945-1950*. S to knjigo se je podrobnejše poznavanje sindikalnega